

Емануил Варвунис

(Демокритов тракийски университет, Комотини, Гърция)

Emmanuel Varvounis

(Professor in the Department of History - Ethnology, Democritus University of Thrace)

***БАЛКАНСКИ РЕЗУЛТАНТИ И ФОЛКЛОРИСТИЧНИ ВЪЗДЕЙСТВИЯ
ВЪРХУ ТРАКИЙСКИЯ ОБИЧАЙ „БАБИН ДЕН”***

Balkan components and folkloristic effects in the Thracian ritual of "Babo".

Abstract

This study examines the rituals of "Babo" which is one of the main fertile folk scene, not only of Greek but also in other Balkan peoples. This is a Thracian rituals associated with fertility, which is found in various parts of southern Balkan Peninsula. According to this, immediately after Christmas, village women honor older women of the community, representing a scene of birth, and then baptize the child and have fun all together. Based on the existing literature and field recordings in villages of Thrace and Eastern Macedonia, Greece, recorded and studied our modern celebration of this custom, made on January 8, and the changes in relation to older forms of the custom. Monitored so the course of this custom in time, and changes the folklorismus brought into it. Indeed, in post-1970 years, our event is associated with the feminist movement and took the form of a political process, which dominates the concept of gender equality. Therefore presents particular interest in the way in which the oldest fertilization took on new meaning, connected with the needs of the times and eventually formed a new composition in the context of contemporary customary lives, both in Greece, and Bulgaria. This is the phenomenon of the new existence and signification of popular customs that prevail today in the management of old forms of delivery, such as those presented in Balkan folklore. Consider the earlier descriptions of the custom, but the modern forms it has taken, as in marriage and have now incorporated feminist events related to the concept and practice of gender equality. It also examines the Balkan dimensions of events, based on folk literature of other Balkan peoples, and comments on the status of the events, meaning, their functionality and survival nowadays, so is included in the system of cultural identity different regions, but also in folklorismus movement of our time.

Key words: Thracian rituals, folklor, "Babo", Thrace, local fests, Balkans, Greece, Bulgaria, feminism.

Народният обичай, посветен на „бабата”, с различните локални наименования, които получава („ден на акушерката”, „д’ бабос и мера», «бабин

ден» на български, ««babu gun»¹, на турски), се е провеждал в миналото на 8 януари, на празника на Св. Домника, в гръцките и българските села около Месимврия и Анхиалос². Според характерния начин на провеждане, търпящ незначителни вариации и промени в зависимост от региона, жените от селото ходели в къщата на старицата-акушерка, закичвали я с цветя, танцували и се забавлявали. После я карали с украсена с цветя кола в центъра на селото, където демонстрирали раждане, даване на име и кръщаване на дете, след това отново следвали веселби и танци до късно вечерта³. Понакога след кръщавката следвала тържествена трапеза за всички жени, а акушерката закарвали до чешмата на селото и я къпели ритуално.

Особено интересно е засвидетелстваното окичване на акушерката с цветя, кромид, чесън, стафида, смокини. Окичената по този начин жена, седнала, приемала подаръци, а другите жени в знак на признателност, ѝ измивали ръцете. В дома на акушерката приготвяли в атмосфера на тайнственост „фигурата“ – един фалос от праз и свински черва, след коледното колене на прасето, и един женски полов орган от луканки и космата животинска кожа. Тази „фигура“ била окичвана с цветя, всяка жена, влизаща в къщата, ѝ се кланяла, някога с „фигурата“ пантомимически бил възпроизвеждан сексуален акт, за да станат ясни целите на обичая – плодovitост, чрез която общността се увековечавала и човешкият род намира своята желана приемственост. От изпълнението на обичая били изключвани бездетните и неомъжените жени.

Танос Мураис-Велудиос, интуитивен изследовател на свързаните с възпроизвеждането обичаи, подчертавайки евентуалните корени на обичая от древния оргиастичен или мистериен култ към богиня Деметра, където Ваво се

¹ За обичая вж. В. Ν. Δεληγιάννης, «Της μπάμπως η μέρα», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 3 (1936-1937), σ. 196-200. Κ. Α. Ρωμαίος, «Λαϊκές λατρείες της Θράκης», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 11 (1944-1945), σ. 104 κ. εξ. Κ. Φαλιτάις, «Η ημέρα της μαμής», *Μπουκέτο* (31 Ιανουαρίου 1929), σ. 14 κ. εξ. Κ. Κακούρη, *Προαισθητικές μορφές τον θεάτρου*. Αθήνα 1946, σ. 164. Τ. Β. Τζουνής, «Τα βρεξούδια Ανατολικής Θράκης», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 22 (1957), σ. 237. Θ. Παπακωνσταντίνου, «Μια παράξενη γιορτή στη Μονοκκλησιά», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 27 (1962), σ. 350-353. Γ. Ν. Αικατερινίδης, «Εκθεσις ειδικής λαογραφικής ερεύνης εις τον νομόν Σερρών», *Επετηρίς Κέντρου Ερεύνης Ελληνικής Λαογραφίας* 20-21 (1967-1968), σ. 336 κ. εξ. Β. Σκορδέλης, «Ανάλεκτα τίνα της επαρχίας Φιλιππουπόλεως», *Πανδώρα* 11 (1861), σ. 447-453. Γ. Α. Μέγας, «Εθιμα της ημέρας της μαμής», *Λαογραφία* 25 (1967), σ. 534-556. Ο ίδιος, *Ζητήματα ελληνικής λαογραφίας*. Αθήνα 1975 (ανατύπωση), Ε' σ. 59 κ. εξ.

² Α. Β. Κουλερής, «Ηθη και έθιμα του χωρίου Αμφια του νομού Ροδόπης», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 35 (1971), σ. 151, 174-200. Μ Δέδε, «Η μέρα της Μамής ή Μπάμπως», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 39 (1976), σ. 195-208. Κ. Θρακιώτης, «Η γιορτή της Μπάμπως», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 26 (1961), σ. 347-352. Ι. Anastasiadou, «Deux ceremonies de travestissement en Thrace: le jour de Babo et les Caloyeri», *L' Homme* 16 (1976), σ. 69-101. Chr. Vakarelski, *Bulgarische Volkskunde*. Berlin 1969, ο. 319. Μ. Arnaudov, «Babinden vuv Velingradsko, στον τόμο *Vuprosi na etnografijata i folkloristikata*. Sofija 1980, σ. 92-100, και G. K Kraev, «Za smesnoto v babindenskata obrednost», *Muzikalni Horizonti* 1-2 (1981), ο. 104-110.

³ W. Puchner, «Sudosteuropaische Versionen des Liedes von Lazarus redivivus», *Jahrbuch für Volksliedforschung* 24 (1979), ο. 81-126. Θ. Δασκαλόπουλος, «Ένα παράξενο έθιμο της Θράκης μεταφυτεμένο στη Μακεδονία», *Αρχαίον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 27 (1962), σ. 353-357 και Π. Φωτέας, «Η γυναικοκρατία στην Ξυλαγανή Ροδόπης και Νέα Κεσάνη Ξάνθης», *Πρακτικά Γ Συμποσίου Λαογραφίας τον Βορειοελλαδικού χώρου*. Θεσσαλονίκη 1979, σ. 675-680.

нарича главната жрица, танцуваща по време на Елевсинските мистерии с вдигнати поли пред посветените⁴, прави следното характерно и ярко описание на обичая⁵:

„В Моноклисия край Драма и другаде празникът на пловодитостта в женската му форма, се празнува на „деня на Бабо (Ваво)”. Ваво се е казвала и Деметра. На 8 януари всяко година, ден на Света Домника (от Dominus - господстващ), т.е. на следващия ден след Богоявление, жените от доста села в Македония, като например Китро северно от Олимп, Аспро и т.н., се събират и тайно извършват ритуали, строго изключвайки всеки мъж.

Събирали се в къщата на селската акушерка, която наричали „Бабо”, там се устройвала голяма трапеза с изобилие на храна и вино. Всяка селянка носела със себе си ядене, както и едно парче сапун, което й давали като подарък срещу професията ѝ. Окичвали „Бабо” със злато и цветя, с плитки кромид и чесън (древното "μόροττον" срещу уроки), с огърлица от сушени смокини и харупи, качвали я на един импровизиран трон, като че ли била възплъщение на богинята Генетилида (Γενετυλλίδος).

В центъра на празничната трапеза имало един поднос с "εὐμεγέθη σικύαν κεκоруθμένην ἀνθεσι καὶ δουσίν κρομμύοισιν"! Това била една голяма краставица, праз или наденица с два кромида във форма на фалос с цветя наоколо.

Наричали го "το ΣΧΗΜΑ" (Фигурата) и всяка жена трябвало да го целуне. Зимни пъпеши били разрязвани на две, изобразявайки женски орган на пловодитостта, на тях също се кланяли буйно.

Жените разказват една на друга за интимния си живот с мъжете си, като внасят подробности от анатомичен характер, сравнявайки ги с изложената за поклонение Фигура ("ΣΧΗΜΑ"), допълвайки разказите с жестове за по-голяма достоверност.

Както и на изключително женския древногръцки празник на "Thesmophoria" ("θεσμοφορίων"), селските жени се държат, пеят и жестикулират по съвсем свободен и безсрамен начин, тъй като се вярва, че това тонизира еротичната нагласа и възпроизводителната способност.

Тези подробности изтичат от свирачите (изпълнители на музикални инструменти), които били канени да съпровождат с музика тази изключително женска веселба, отпускане, на архаично женско отблъскване и мъжко потисничество”.

От всичко това съдим, че става въпрос за един обичай с център подпомагането на женската пловодитост, а чрез нея и плодородието на природата, която почита акушерката, жената, която обикновено се свързва с трите големи събития в човешкия живот: раждането, женитбата (където тя е сватовница) и смъртта (като оплаквачка), т.е., тя съпровожда хората, според известната фраза на френския етнограф АГП. УЕП Оррег, „от люлката до гроба”. Когато акушерка отсъства, на нейно място почитали най-възрастната жена на селото, бабата, родила своите и изгледала децата на децата си, съществено доказателство за желаната женска пловодитост.

Обичаят е свързва преминаването на дванадесетте празнични дни от Коледа към подготовката за посрещането на пролетта, така че една от неговите

⁴ J. C. Lawson, *Modern Greek Folklore and Ancient Greek Religion. A study in survivals*. Cambridge 1910, о. 578.

⁵θ. Μουρράης - Βελλουδιος, *Ενγονία και άλλα τινά*. Αθήνα 1991, стр. 114-115.

цели е магическото подпомагане на природата за нейното предстоящо раждане, плодородието, тъй необходимо за оцеляването на общността, но за човека от народа то не е нито само по себе си ясно, нито задължително. То трябва да бъде подсилено по магически начин, за което цели възпроизвеждането на полов акт и приготвянето на „фигурата“, която споменахме по-горе.

С обмена на население и бежанските вълни в началото на 20-и век, обичаят бива прехвърлен и в бежанските общности в Северна Гърция, основно в Тракия и Македония⁶. Измененията в условията на живот, използването на механични и химически средства в земеделието и относителната сигурност на засажденията, подпомогната и от метеорологичните прогнози, намаляват непредвидимостта и безпокойството на земеделците, което прави обичаите⁷, свързани с плодородието нефункционални. С времето зрелището, а не символизирането, започват да играят основна роля. «Гонимичното» измерение започва да придобива фолклористична форма и представянето на обичая се ограничава до сценично възпроизвеждане.

В Северна Гърция тези промени се подчертават и от преминаването и развитието на празника на бабата в „гинекократия“ – „женовластие“. В по-ранни времена, поради мистериен и гонимичен характер на обичая, мъжете не вземат участие, с изключение на гайдарите, които развличат жените и давали клетва да не разкриват каквото виждали или чували, елемент, напомнящ забраните на различни древни мистериен култови дейности⁸.

След време обичаят се свързва с известния «обратен свят» на карнавала, в рамките на който стават значителни промени в установените социални роли. На обичая се придават туристически измерения и феминистични проекции, което го превръща едно фолклористично зрелище: мъжете, затворени вкъщи, а жените поемат за един ден мъжки роли в малкото селско общество. Жените обикалят по пътя и по кафенетата, веселят се, танцуват, пият и говорят неприлични думи⁹, а мъжете се занимават с домакински работи. Жена, облечена в полицейска униформа, застава някъде в селото, налага глоби на идващите в селото мъже-шофьори, а от събраните средства вечерта се организира веселба, с която се закрива празникът.

Трябва да се отбележи, че аналогични карнавални фигури са съществували по-рано в централна Европа¹⁰, в Румъния¹¹ и България, според тях установената система на ценности и власт била отменяна за един ден, в полза на

⁶ Π. Σαμσάρης, «θρακιώτικα έθιμα στη Μονοκκλησιά Σερρών», *θρακική Επετηρίδα* 6 (1985-1986), σ. 231-251. Κ. Θρακιώτης, «Εθιμικές εκδηλώσεις στη Θράκη», *θρακικά Χρονικά* 31 (1974), σ. 42-43. Ο ίδιος, *Λαϊκή πίστη και λατρεία στη Θράκη*. Αθήνα 1991, σ. 187491.

⁷ За това и за сексуалните актове, които ги съпровождали вж. M. Nilsson, *Griechische Feste von religiöser bedeutung mit Ausschluss der Attischen*. Stuttgart 1957², о. 322. Същият, *Greek popular religion*. New York 1940, с. 32 κ. εξ. E. Fehrle, *Die Kultische Keuscheit im Altertum*. Giessen 1910, с. 98-99.

⁸ Вж. Νικ. Δ. Παπαχατζής, *Η Θρησκεία στην αρχαία Ελλάδα*. Αθήνα 1987, с. 96-97.

⁹ W. Puchner, «Spuren frauenbundischer Organisationsformen im neugriechischen Jahreslaufbrauch-tum», *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 72 (1976), с. 164. Ο ίδιος, «Normative Aspekte der Frauenrolle in den exklusiv femininen Riten des hellenophonen Balkanraums», оров Τδπο N. Reiter (изд.) *Die Stellung der Frau aufdem Balkan*. Berlin 1987, с. 139.

¹⁰ R. Wolfram, «Weiberbunde», *Zeitschrift für Volkskunde* 3 (1933), σ. 137-146. N. Kuret, «Frauenbunde und Maskierte Frau», *Schweizerisches Archiv für Volkskunde* 68-69 (1972-1973), с. 334-347.

¹¹ M. Zender, «Die Frauen machen im Februar das Wetter», *Dona Ethnologica. Festschrift für L. Kretzenbacher*. Monchen 1973, с. 340-347.

жените. Валтер Пухнер пише: „*обичаят .... не е свързан толкова с остатъците на едно матриархално общество, както често бива представян, но с обратния свят на карнавала*»¹².

Във възпроизвежданите днес обичаи в Гърция и България култовата гонимична магия е изчезнала, като мястото ѝ се заема от «*αλοκρίατικη ελευθεριότητα*» (карнавално освобождаване). Показателен е фактът, че в Моноклисия край Серес с възпроизвеждането на обичая с новото „женовластническо” съдържание, се е заел специално създаденото за тази цел женско дружество, неслучайно носещо името „Лизистрата”. Днес на „женовластието” се осигурява и телевизионна популярност, след като се включва и се тълкува в рамките на съвременните идеи за еманципация и равенство на жената¹³, като по този начин се създават проекции, несъществуващи в мисленето и идеологията на по-ранните традиционни извършители на обичая „Бабин ден”.

Трябва да се отбележи, че обичаят е имал и продължава да има своите народни пародии, с опити мъжете да откраднат бабата срещу откуп, или мъже, облечени като акушерки, в градските селище на стара Тракия. Във връзка с това В. Пухнер пише, опитвайки да даде тълкувание на идеологическия контекст и социалния произход на обичая, извън скритите в него гонимични ценности и магически манталитет¹⁴:

«В народната реалност всички кризисни моменти от човешкия живот се намират в ръцете на жените: раждането, сватбата, болестта, смъртта, цялата народна медицина, голяма част от устната традиция. Под официалната патриархална система на балканската народна култура, съществува една друга, неофициална – женска – точно толкова значима, която се появява в кризисни моменти, в преходните обичаи или в онези периоди от годината, когато не е валиден ежедневието ред на нещата, както е при обратния свят на карнавала. Виждаме, че крайно патриархалният свят на традиционната балканска народна култура има своите «феминистични» аспекти».

Общо взето, в традиционната култура на балканските народи откриваме жените, поели една важна и специфична роля, особено по отношение на семейството и на магическите ритуали, насочени към укрепване на плодovitостта¹⁵. Бабата представлява характерен пример за тази тенденция, не само в първичната ѝ мистериозна форма, но и в новоразвитата, непозната преди, форма на «женовластието».

Тази трансформация демонстрира явно последствията от постепенното въздействие на фолклоризма върху обичаите в съвременния ни традиционен живот. Старото народно е станало вече възпроизвеждане, понякога чрез усилията на различни дружества или местното управление, като изпълнителите поемат

¹² В. Поухнер, *Λαϊκό θέατρο...* ό.π., с. 51.

¹³ Μ. Γ. Μερακλής, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*. Αθήνα 1973, с. 60-61.

¹⁴ В. Поухнер, *Λαϊκό θέατρο...* ό.π., с. 52.

¹⁵ За връзката на жените с народната медицина вж. R.-E. Blum, *Health and healing in Rural Greece. A study of three communities*. Stanford 1965, с. 10 κ.εξ. Οι ίδιοι, *The Dangerous Hour. The lore of crisis and mystery in Rural Greece*. London 1970, с. 55 κ. εξ. Вж. във връзка и Μ. Γ. Μερακλής, «Παραδοσιακές μορφές οργάνωσης γυναικών», στον τόμο Β. Φύλιας (επιμ.), *Προβλήματα και Επισημάνσεις*. Αθήνα 1997, с. 81-93 (=пак същият, *θέματα Λαογραφίας*. Αθήνα 1999, с. 123-134).

вече артистични роли, облечени в стари носии, опитвайки се да се свържат със старите културни корени на общността.

Не отсъстват, разбира се, от това усилие, съвременни социални и политически послания: през 1995 г. в с. Проскинитес, окръг Родопи, бебето, ритуално обродено от бабата-акушерка, е наречено Ирини, за да бъде мир в целия свят, както заявяват участниците в представлението. Древните гонимични послания се адаптират постепенно към съвременните общи тревоги, така че обичаят отново се отзовава на общите търсения и отговаря на текущите тревоги и безпокойства, изгонвайки символично човешките страхове, прикривайки несигурността на действащите лица.

Наред с фолклоризма, не бива да оставим настрана и действието на модата, на течението. Наскорошно изследване в селата на община Егирос показва, че след 1989 г. обичаят „бабин ден“ навлиза постепенно в живота на жителите, благодарение на грижите на местните културни дружества на всяко село, тъй като се е провеждал в Неа Кесани до Ксанти¹⁶ и било сметнато за добре да бъде пренесен и тук, за забавление, но и за привличане на туризъм, щом демонстрирането на обичая се смята, че ще привлече посетители в селото, тонизирайки по този начин и търговията и услугите. Така обичаят, под формата на „женовластие“, се включва към обичайния живот на жителите, които продължават да го изпълняват до днес. Това е начин, чрез който се променя картата на разпространение на обичая в областта на Тракия, с ритъм, показващ един процес на управление и възпроизвеждане на локалната културна идентичност.

Въпреки всичко казано досега, изпълняването на обичая днес в селата на Тракия все пак не е просто фолклорно представление¹⁷. Жителите участват активно и се забавляват, не се чувстват, сякаш просто играят играя роля в едно театрално представление. Старият обичай «бабин ден» развит и приел формата на «женовластие», отразява процесите на преминаване и трансформация на старите обичаи, оцелели адаптирани към новите условия на мястото и времето¹⁸. Неговото изследване представлява нов подход към съвременното съществуване на обичайните форми, затова придобива по-широко значение за етнографията, надхвърлящ рамките на конкретните референции и интереса към един обичай от гръцкия годишен празничен цикъл.

Данните, с които разполагаме, локализируют родината на обичая в Източна Румелия. Още през 1929 г. К. Фалтайц споменава, че съществува в Китрос, Аματοво, Сулово, Кюкут, Чандирли, Куфалия и Кавакли в Централна Македония¹⁹, където след обмена на население през 1923 г. са заселени жители на източнорумелийски села. Най-старото описание, макар и някак неясно,

¹⁶ Βλ. σχητικά Π. Φωτέας, «Η γυναικοκρατία στην Ξυλαγανή Ροδόπης και Νέα Κεσάνη Ξάνθης», *Πρακτικά Γ Συμμοσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου*, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 675-680.

¹⁷ Βж. Μ. Γ. Μερακλής, «Τι είναι ο folklorismus», *Λαογραφία* 28 (1972-1973), σ. 27-38. St. Imellos, «Folklorismus in Griechenland. Bemerkungen und Beispiele», στο βιβλίο του *Λαογραφικά 2. Ποικίλα*. Αθήνα 1992, σ. 308-321. Βλ. επίσης Η. Moser, «Vom Folklorismus in unserer Zeit», *Zeitschrift für Volkskunde* 58 (1962), σ. 177-209. Ο ίδιος, «Der Folklorismus als Forschungsproblem der Volkskunde», *Hessische Blätter für Volkskunde* 55 (1964), σ. 9-57.

¹⁸ Подобна работа на терен бе извършена от автора на статията през 1995, 1996, 1997 и 1999 в селата Проскинитес, Ксилагани, Фанари и Неа Калисти, окръг Родопи, където обичаят продължава да се провежда и да се възпроизвежда на 8 януари.

¹⁹ К. Φαλλάιτς, ό.π., σ. 14-15.

дължим на Сим. Манасиди, от 1886 г., произхожда от с. Марасия, окр. Еврос, административно принадлежащо към Одрин²⁰, а през 1928 г. бива публикувана кратка дописка на същата тема от Созопол, на К. Папайоанидис²¹. През 1937 Георгиос Мегас осъществява специално етнографско проучване за обичая в Неа Месимврия, Неа Анхиалос, Поликастро и Калиндия, където са настанени бежанци от селата Ай-Власис, Равда, Наймона, Банас и Дзиму в Източна Румелия²². От събраната от Мегас информация се налага изводът, че обичаят на бабата-акушерка бил изпълняван и от жените в поне две съседни български села – Еркеч²³ и Кишландере²⁴, според данни на гръцки търговци от Несебър и Анхиалос, които случайно наблюдавали извършването.

От описанията излиза, че българският вариант на обичая се проявявал в по-голяма степен във формата на „женовластие“, отколкото като гонимичен обичай. Както в Еркеч, така и в Кишландере жените се напивали, разярани даже употребявали сила срещу мъжете, които бързали да се скрият по къщите си. Чужденците, намиращи се в селото, трябвало да платят откуп срещу свободата си, а пианите жени, често даже ругаещи, се ползвали с пълен имунитет за действията си, дори и пред властите.

В свое изследване, базиращо се върху тези материали, Мегас анализира основните стадии на обичая²⁵, достигайки до извода, че става въпрос за „женски празник“, целящ да осигури детеродната способност на жената, като вярва, че къпането на акушерката, съобщавано в някои разкази, датира от древните Сатурналии и има за цел насърчаването на растителността²⁶.

Съществуващата българска литература по въпроса доказва, че обичаят е познат и на българския народ²⁷, често се свързва със сватбените обичаи на българските черноморски райони. Мегас, свързвайки обичая с данни за оцелелите гонимични празници на древните гърци, каквито са Thesmophoria²⁸ и Aloa²⁹, смята, че българите са възприели обичая чрез съжителство с гръцко население. Това становище бива поддържано и от разпространението на обичая в черноморските области на България, в районите на древногръцките градове-колонии – Созопол, Несебър, Анхиалос, където елинизмът процъфтява от

²⁰ ΙΑ, χφ. 3796 [από τον Ελληνικό Φιλολογικό Σύλλογο Κωνσταντινουπόλεως - ΚΑ, χφ. 288], σ. 84 (Συμ. Μανασσείδης, 1886).

²¹ Κ. Παπαϊωαννίδης, *Θρακικά Ι* (1928), σ. 458

²² . ΚΑ, χφ. 1104 Α' - Δ (Γ. Α. Μέγας, 1937).

²³ ΚΑ, χφ. 1104 Α'; σ. 5-8 (Γ. Α. Μέγας, 1937).

²⁴ ΚΑ, χφ. 1104 Β', σ. 34 (Γ. Α. Μέγας, 1937).

²⁵ Γ. Α. Μέγας, «Εθίμα της ημέρας της μαμής (8 Ιανουαρίου)», *Επετηρίς Λαογραφικού Αρχείου 7* (1952), σ. 15-17 [= *Λαογραφία 25* (1967), ό.π.].

²⁶ Γ. Α. Μέγας, ό.π., σ. 19. Ν. Γ. Πολίτης, *Παραδόσεις 2*. Εν Αθήναις 1904, σ. 1263-1264. Κ. Α. Ρωμαίος, ό.π., σ. 91.

²⁷ . Ν.-Н. Dantsov, *Βουλγαρική Εγκυκλοπαίδεια*. Σόφια 1936, σ. 94 (βουλγ.), λ. Babinden. N. Gerov, *Λεξικόν της βουλγαρικής γλώσσας με εξηγήσεις λέξεων βουλγαρικών και ρωσικών*. Φιλιπούπολη 1895, λ. Α. babin den (βουλγ.). G. K. Rakofski, *Οδηγός ή Εγχειρίδιον*. Οδησσός 1859, σ. 2 (βουλγ.). F. A. Meyaq, ό.π., σ. 19-20. . L. Deubner, *Attische Feste*. Berlin 1932, σ. 44, 51. M. Nilsson, *Geschichte der griechische Religion I*. Miinchen 1941, σ. 435. Ο (Σιοq, *Greek popular religion...* ό.π., σ. 26.

²⁸ . L. Deubner, *Attische Feste*. Berlin 1932, σ. 44, 51. M. Nilsson, *Geschichte der griechische Religion I*. Miinchen 1941, σ. 435. Ο (Σιοq, *Greek popular religion...* ό.π., σ. 26.

²⁹ L. Deubner, d.n., a. 61. M. Nilsson, *Geschichte...* ό.π., σ. 109, 438. Ο ίδιος, *Greek popular religion...* ό.π., σ. 32.

древността до първите десетилетия на 20-и век³⁰. Тълкуването на обичая като жив остатък от древногръцки култ води безспорно към предположението за гръцкия му произход и за разпространението му сред черноморските българи от гърците.

От описанията, с които разполагаме, се вижда, че елементът на женовластие, който в гръцките случаи доминира поради фолклоризма, теза, подкрепена по-горе, в българските варианти е съществувал винаги като основен признак на обичая. За подобно временно женовластие свидетелстват обичаи и в други области, например в Брабанд във Вестфалия, в Брюксел, на датския остров Seieго, в различни германски селища³¹. Същото е в сила и за жените-участнички в симпозиумите, съпровождащи обичаите *syta* (συτά)³², засвидетелствано и в описания на съответните български варианти на Бабин ден. Става въпрос за венетирични церемонии³³, изпълнявани през пролетта, пряко свързвани с плодородието. Още Riachard Wolfram, вярващ, че зад тези празници съществува и може да бъде открита дейността на женски организации с цел майчинството³⁴, подчертава тяхната гонимична стойност и значение.

Вероятно стремежът към плодородие чрез „женовластие“ е характерна черта, появяваща се в българските вариации на обичая, включващи се към една по-широка Централноевропейска³⁵ традиция. Гръцките вариации, от друга страна, със съхранените и интегрирани древни спомени, подчертават техния фалически и гонимичен характер, а на втори план и единствено като допълнение включват женовластието. Намираме се пред два различни клона на един и същ обичай, след като при българите женовластието излиза на преден план, а при гърците то съществува второстепенно, като отзвук на карнавалния обратен свят и размяната на ролите, както вече е отбелязано от предишни изследователи на обичая³⁶.

Фолклоризмът на нашето време идва, за да промени по същество развитието на обичая, въвеждайки в името на зрелищността женовластието в гръцкия ден на акушерката. По този начин се слага началото на една нова фаза в този древен обичай, факт, показателен за това, че в новата глобализирана действителност и ежедневието смесването на елементи и форми може да създаде една нова традиция, с критерий не вярата, но представлението, шоуто.

Базирайки се върху балканските резултанти на обичая, фолклоризмът създава нови форми, които, замествайки старите, осъществяват прехода от бабин ден към женовластието, от гонимичното представление към фолклористичното възпроизвеждане.

Описанията, приведени тук, произхождат от изпълнения на обичая в селища на гръцка Тракия, всички са съвременни, записани през 90-те години на 20-и век. Отразяват съвременната действителност на обичая, затова са избрани в

³⁰ Г.А. Μέγας, о.п., с. 23-24

³¹ *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* 2, στ. 1759. 9, στ. 235,238.

³² *Zeitschrift für Volkskunde* N. F. 4 (1933), σ. 140,141. J. Mttler, «Der Donnerstag vor Fastnacht im Rheinischen», *Zeitschrift für Volkskunde* N. F. 2 (1931), σ. 235 κ.εξ. P. Geiger, *Deutsches Volkstum in Sitte und Brauch*. Berlin und Leipzig 1936, σ. 165. E. Hofmann - Krayer, *Feste und Brauche des Schweizervolkes*. Zurich 1940, σ. 109.

³³ P. Geiger, *Deutsches... ό.π.*, с. 27,165.

³⁴ R. Wolfram, «Weiberbunde», *Zeitschnft für Volkskunde* N. F. 4 (1933), σ. 137-146.

³⁵ *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens* 2, or. 1758-1759. T. A. Мεγα, ... ό.π., с. 22-23.

³⁶ M. Γ. Μερακλής, *θέματα Λαογραφίας*. Αθήνα 1999, σ. 129-130.

качеството на свидетелства. Същото се отнася и за фотографиите, от запис на обичая през януари 1995 г. в с. Проскинитес, окр. Родопи. Това са свидетелства със собствена тежест, представляващи звена в дългия еволюционен процес на обичая. Освен това, редът на публикациите има за цел събирането и отпечатването на непубликувани досега свидетелства за обичая, които да очертават съвременната физиономия на тези форми, колкото от тях са още живи или фолклористично възродени в съвременното ни тракийско културно пространство. По този начин ще се обрисова и мозайката на многостранната тракийска етнография на настоящето.

Βιβλιογραφία

- Δασκαλόπουλος, Θ., «Ένα παράξενο έθιμο της Θράκης μεταφυτεμένο στη Μακεδονία», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 27 (1962), σ. 353-357.
- Δέδε, Μ., «Η μέρα της Μαμής ή Μπάμπω», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 39 (1976), σ. 195-208.
- Δεληγιάννης, Β. Ν., «Τ'ς μπάμπως η μέρα», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 3 (1936-1937), σ. 196-200.
- Θρακιώτης, Κ., α, «Η γιορτή της Μπάμπως», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 26 (1961), σ. 347-352.
- Θρακιώτης, Κ., β, *Λαϊκή πίστη και λατρεία στη Θράκη*. Αθήνα 1991.
- Κακούρη, Κ., «Λαϊκά δρώμενα ευετηρίας», *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 27 (1952), σ. 216-230.
- Μέγας, Γ. Α., α, «Έθιμα της ημέρας της μαμής», *Λαογραφία* 25 (1967), σ. 534-556.
- Μέγας, Γ. Α., β, *Ελληνικοί εορταί και έθιμα λαϊκής λατρείας*. Αθήνα 1956, 1979²
- Παπακωνσταντίνου, Θ., «Μια παράξενη γιορτή στη Μονοκκλησιά», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 27 (1962), σ. 350-353.
- Πούχγερ, Β., α, «Θεατρικά στοιχεία στα δρώμενα του βορειοελλαδικού χώρου. Συμβολή στον προβληματισμό του ορισμού της έννοιας του θεάτρου», *Πρακτικά Δ' Συμποσίου Λαογραφίας τον Βορειοελλαδικού χώρου*, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 225-273.
- Πούχγερ, Β., β, *Λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια* (συγκριτική μελέτη). Αθήνα 1989.
- Ρωμαίος, Κ. Α., «Λαϊκές λατρείες της Θράκης», *Αρχείον θρακικού Γλωσσικού και Λαογραφικού θησαυρού* 11 (1944-1945), σ. 1-131.
- Σαμσάρης, Π., «Θρακιώτικα έθιμα στη Μονοκκλησιά Σερρών», *Θρακική Επετηρίδα* 6 (1985-1986), σ. 231-251.
- Φαλτάιτς, Κ., «Η ημέρα της μαμής», *Μπουκέτο* (31 Ιανουαρίου, 1929), σ. 14-15.
- Φωτέας, Π., «Η γυναικοκρατία στην Ξυλαγανή Ροδόπης και Νέα Κεσάνη Ξάνθης», *Πρακτικά Γ Συμποσίου Λαογραφίας του Βορειοελλαδικού χώρου*. Θεσσαλονίκη 1979, σ. 675-680.
- Anastasdiadou I. I., «Deux ceremonies de travestissement en Thrace : le jour de Babo et les Caloyeri», *L' Homme* 16 (1976), σ. 69-101.
- Arnaudov, M., «Babinden vuv Velingradsko», *Vuprosi na ethnografijata I folkloristikata*. Sofija 1980, σ. 92-100.
- Kraev, G., «Za smesnoto v babindenskata obrednost», *Muzikalni horizonti* 1-2 (1981), σ. 104-110.

- Kuret, N., a, «Babo zagajo. (Scier le vieille. Formes slobenes et paralleles europeennes d' une ceremonie oubliee)», *Slovenski Ethnograf* 18 (1960), σ. 115-130.
- Kuret, N., b, «Frauenbunde und maskierte Frau», *Schweizerisches Archivfur Volkskund* 68-69 (1972-1973), σ. 334-347.
- Puchner, W., «Normative Aspekte der Frauenrolle in den exklusiv femininen Riten des hellenophonen Balkanraums», oro N. Reiter (eK8.), *Die Stellung der Frau aufdem Balkan*. Berlin 1987, σ. 133-141.
- Wolfram, R., «Weiberbunde», *Zeitschrift fur Volkskunde* 3 (1933), σ. 137-146.
- Zender, M., «Die Frauen machen im Februar das Wetter», *Dona Ethnologica. Festschrift L. Kretzenbacher*. Munchen 1973, σ. 340-347.